

**ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ: ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ В ДОВІДКОВІЙ
ТА НОРМАТИВНО-ПРАВОВІЙ ЛІТЕРАТУРІ**

Систематизовано та узагальнено підходи до розуміння сутності поняття “зовнішньоекономічна діяльність”, що наводяться у довідковій та нормативно-правовій літературі

Постановка проблеми. Глобалізаційні процеси економічних, фінансових, політичних і суспільних відносин призвели до створення світового ринку, для якого не існує національних меж. Створення підприємств із змішаним капіталом, залучення іноземних кредитів і інвестицій, розширення сфери дії транснаціональних корпорацій – всі ці процеси обумовлюють потребу в єдиному розумінні та представленні інформації про зовнішньоекономічні операції підприємства і про діяльність суб'єкта господарювання в цілому.

Здійснення зовнішньоекономічної діяльності вітчизняними підприємствами відображає процес інтеграції України у міжнародне господарське середовище. Ефективне здійснення суб'єктами підприємницької діяльності сприяє економічному зростанню, раціональному використанню ресурсів, удосконаленню технологій та збагаченню ринку споживчих товарів. Зовнішньоекономічна діяльність з усіма своїми проблемами і протиріччями стала своєрідним еталоном ринкових змін, а тому дослідження сутності даного поняття має значний науковий і практичний інтерес.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Аналіз наукової та довідкової економічної літератури свідчить, що ряд авторів, які займаються дослідженнями

зовнішньоекономічних операцій, розглядають питання поняття “зовнішньоекономічна діяльність”, зокрема, О.В. Рура, О.І. Степаненко, Л.І. Жидєєва, Л.Н. Водоп'янова та інші дослідники.

Мета дослідження. Дослідження поняття “зовнішньоекономічна діяльність” з метою систематизації та узагальнення підходів до розуміння даної категорії, що наводяться у довідковій та нормативно-правовій літературі.

Викладення основного матеріалу дослідження. Необхідною умовою розвитку національної економіки, поглиблення співпраці з іноземними державами, створення сприятливого середовища для залучення інвестицій є належне правове забезпечення здійснення зовнішньоекономічної діяльності. У зв'язку з цим, потрібно звернути увагу на неоднозначність тлумачення даного поняття в нормативно-правових документах.

В ході дослідження було розглянуто законодавче визначення зовнішньоекономічної діяльності на рівні законодавства України, Російської Федерації і Республіки Білорусь (табл. 1).

Таблиця 1. Визначення поняття “зовнішньоекономічна діяльність” у вітчизняному законодавстві та законодавстві країн СНД

№	Джерело	Характеристика
– вітчизняне законодавство		
1.	ЗУ “Про ЗЕД” [9]	діяльність суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності, побудована на взаємовідносинах між ними, що має місце як на території України, так і за її межами (ст. 1)
2.	Господарський Кодекс України [3]	господарська діяльність, яка в процесі її здійснення потребує перетинання митного кордону України майном, зазначеним у частині першій статті 139 цього Кодексу, та/або робочою силою (ст. 377)
– законодавство країн СНД		
3.	Федеральный закон Российской Федерации “О государственном регулировании внешнеторговой деятельности” [14]	предпринимательская деятельность в области международного обмена товарами, работами, услугами, информацией, результатами интеллектуальной деятельности, в том числе исключительными правами на них (интеллектуальная собственность)
4.	Закон Республики Беларусь “О государственном регулировании внешнеторговой деятельности” [8]	деятельность по осуществлению внешней торговли товарами, и (или) услугами, и (или) объектами интеллектуальной собственности

Аналізуючи вищенаведені трактування поняття “зовнішньоекономічна діяльність”, спостерігається невідповідність підходів до сутності даної категорії. Зокрема, в українському законодавстві існують відмінності між спеціальним та загальним законом. Господарський кодекс під зовнішньоекономічною діяльністю розуміє лише ту господарську діяльність, що передбачає перетин митного кордону України майном чи робочою силою, а ЗУ “Про ЗЕД” визначає, що така діяльність може здійснюватися як на території України, так і поза її межами. Отже, Господарський кодекс більш вузьке трактує досліджуване поняття та обмежує перелік господарських операцій, які можуть мати статус зовнішньоекономічних.

Україною ратифіковані Віденська конвенція ООН про договори міжнародної купівлі-продажу товарів 1980 р., Нью-Йоркська конвенція ООН про позовну давність у міжнародній купівлі-продажу товарів 1974 р. Дані міжнародні нормативні документи як єдиний критерій для визначення міжнародного характеру договору використовують критерій місцезнаходження комерційних підприємств сторін на територіях різних держав. Якщо порівняти визначення зовнішньоекономічної діяльності в українському законодавстві з підходами зазначених міжнародних конвенцій, які регулюють міжнародний господарський обіг, то можна зробити висновок, що вимоги фактичного перетину предметом договору митного

кордону не висуваються. На нашу думку, якби такий критерій застосовувався, то це призвело б до невинного виключення окремих видів договорів з міжнародного обігу.

У порівняльному плані зазначимо, що такий самий за змістом підхід використаний в Федеральному законі Російської Федерації від 13 жовтня 1995 р. та Законі Республіки Білорусь від 25 листопада 2004 р. № 347-3 “Про державне регулювання зовнішньоторговельної діяльності”.

В юридичних періодичних виданнях питання застосування в тій чи іншій конкретній ситуації норм Господарського кодексу чи Закону про ЗЕД, пропонують вирішувати за допомогою фундаментальних загальноправових принципів:

1) пріоритет спеціального закону перед законом загальним – *lex specialis derogat generali* (у даному випадку спеціальним щодо Господарського кодексу є Закон про ЗЕД);

2) скасування наступним законом дії попереднього – *lex posterior derogat priori* (значно пізніше прийнятим був Господарський кодекс). Останній принцип конкретизується Прикінцевими положеннями Господарського кодексу, де вказано, що у зв'язку із набранням чинності даного кодексу з 1 січня 2004 р. втрачають чинність лише закони України “Про підприємництво” (крім ст. 4) та “Про

підприємства в Україні". Однак жодних подань до Верховної Ради з приводу внесення змін до Закону "Про ЗЕД" або втрати ним чи його окремими положеннями чинності у зв'язку з набранням чинності ГК Кабінетом Міністрів внесено не було [11].

Отже, потрібно уніфікувати положення Господарського кодексу в частині трактування поняття "зовнішньоекономічна діяльність" з нормами Закону "Про ЗЕД". Адаже наведене в Господарському кодексі визначення не враховує існування в Україні спеціальних митних зон, ввезення товарів з яких на митну територію України відбувається з перетином митного кордону; суперечить підходам міжнародних конвенцій, які ратифіковані Україною; не надає можливості суб'єктам господарювання здійснювати ряд операцій, які будуть визнані як зовнішньоекономічні.

В ході дослідження встановлено, що поняття "зовнішньоекономічна діяльність" дослівно не розглядається в різних тлумачних та енциклопедичних словниках. Раніше для позначення господарської

діяльності за кордоном використовувалось поняття "зовнішня торгівля", що характеризує лише окремі елементи зовнішньоекономічної діяльності.

Аналізуючи поняття "зовнішня торгівля", можна зробити висновок, що більшість авторів економічної довідкової літератури під зовнішньою торгівлею розуміють торгівлю між країнами, що включає вивезення і ввезення товарів та послуг. Тобто зовнішня торгівля не враховує всі види зовнішньоекономічної діяльності, зокрема, іноземне інвестування, міжнародні кредити, купівля-продаж іноземної валюти тощо.

Отже, зупинимось детальніше на деяких трактуваннях поняття "зовнішньоекономічна діяльність" в економічній довідковій літературі (табл. 2).

Таблиця 2. Визначення поняття "зовнішньоекономічна діяльність" у довідковій економічній літературі

№	Джерело (автор)	Характеристика
1.	Мочерний С.В. [12, с. 264]	сфера економічної діяльності підприємств, фірм, компаній і держави, пов'язана із зовнішньою торгівлею, іноземними кредитами та інвестиціями, здійсненням спільних з іншими країнами проектів тощо
2.	Рибалкіна В.Е. [10, с. 49]	одна з складових сфер господарської діяльності підприємства, пов'язана з міжнародним виробництвом і науково-технічною кооперацією, експортом і імпортом продукції, виходом підприємства на зовнішній ринок
3.	Райзберг Б.А. [13, с. 51]	одна зі сфер економічної діяльності держави, підприємств, фірм, тісно пов'язана із зовнішньою торгівлею, експортом та імпортом товарів, іноземними кредитами і інвестиціями, здійсненням спільних з іншими країнами проектів
4.	Завадський Й.С. [6, с. 158]	сукупність експортно-імпортних операцій міністерств, відомств, підприємств, державних, кооперативних та інших організацій
5.	Загородній А.Г., Вознюк Г.Л. [7, с. 34]	діяльність вітчизняних та чужоземних суб'єктів господарювання, що базується на взаєминах між ними і здійснюється як на території України, так і поза її межами
6.	Гордієнко Д.Д. [5, с. 78]	діяльність суб'єктів господарської діяльності країни та іноземних суб'єктів господарської діяльності, побудована на взаємовідносинах між ними, що має місце як на території країни, так і за її межами
7.	Бутинець Ф.Ф. [2, с. 49]	діяльність суб'єктів господарської діяльності країни та іноземних суб'єктів господарської діяльності, побудована на взаємовідносинах між ними, що має місце як на території країни, так і за її межами
8.	Азріліян А.Н. [1, с. 180]	це одна зі сфер економічної діяльності держави, підприємств, фірм, тісно пов'язана із зовнішньою торгівлею, експортом та імпортом товарів, іноземними кредитами та інвестиціями, здійсненням спільних з іншими країнами проектів
9.	Економічна енциклопедія [4]	форма торговельно-економічної міжнародної діяльності держави, організацій, установ усіх форм власності, пов'язана з експортом та імпортом товарів, послуг, реалізацією спільних проектів, утворенням спільних виробничих, торговельних, транспортних структур з участю міжнародного фінансового капіталу, кредитів, інвестицій. Цей механізм зовнішньоекономічних зв'язків передбачає відкритий характер економіки, інтеграцію її в міжнародну торговельно-економічну систему, в міжнародні регіональні і товарні ринки

Трактування даного поняття не є однозначним і потребує подальшого аналізу з метою систематизації та узагальнення особливостей зовнішньоекономічної діяльності. Для цього здійснено аналіз критеріїв сутності поняття "зовнішньоекономічна діяльність" шляхом

виділення трьох особливостей даного визначення (табл. 3). Зовнішньоекономічну діяльність розглядають як сферу економічної діяльності або як сукупність експортно-імпортних операцій, або як вид (форму) діяльності.

Таблиця 3. Аналіз критеріїв визначення поняття "зовнішньоекономічна діяльність" в економічній довідковій літературі

№ п/п	Автор (джерело)	Зовнішньоекономічна діяльність		
		одна зі сфер економічної діяльності	сукупність експортно-імпортних операцій	вид (форма) діяльності
1	Мочерний С.В.	+		
2	Рибалкіна В.Е.	+		
3	Райзберг Б.А.	+		
4	Загородній А.Г., Вознюк Г.Л.			+
5	Гордієнко Д.Д.			+
6	Бутинець Ф.Ф.			+
7	Азріліян А.Н.	+		
8	Економічна енциклопедія	+		
9	Завадський Й.С.		+	
Разом:		5	1	3

Як видно з табл. 3, більшість авторів під досліджуваним поняттям розуміють сферу чи вид діяльності. Такі визначення є подібними, адже кожен з авторів пише про сферу (С.В. Мочерний, В.Е. Рибалкіна, Б.А. Райзберг, А.Н. Азріліян) чи вид економічної діяльності (А.Г. Загородній, Г.Л. Вознюк, Ф.Ф. Бутинець, Д.Д. Гордієнко) держави, підприємств, що

тісно пов'язані з різноманітними видами зовнішньоекономічної діяльності (зовнішньою торгівлею, іноземними кредитами та інвестиціями, здійсненням спільних з іншими країнами проектів тощо).

В ході дослідження також виявлено, що під зовнішньоекономічною діяльністю розуміється

сукупність експортно-імпорتنих операцій (Й.С. Завадський, Г.В. Осовська, О.О. Юшкевич). На нашу думку, такий підхід дещо звужує сферу здійснення зовнішньоекономічної діяльності, адже не враховує всі види даної господарської діяльності, що передбачені ст. 4 ЗУ "Про ЗЕД". Зокрема, це міжнародні фінансові операції та операції з цінними паперами, наукова, науково-технічна, науково-виробнича, виробнича, навчальна та інша кооперація, кредитні та розрахункові операції, спільна підприємницька діяльність тощо [9].

Наведені визначення підтверджують той факт, що зовнішньоекономічна діяльність охоплює відносини не в межах політично замкнених територій, а між різними країнами. Але для всіх визначень характерні недоліки. Вони мають вузький, однобокий характер та ототожнюють поняття зовнішньоекономічної діяльності з однією з її складових.

Отже, під зовнішньоекономічною діяльністю підприємства слід розуміти таку діяльність суб'єктів зовнішньоекономічних відносин, яка пов'язана із здійсненням різноманітних видів даної господарської діяльності та має місце як на території України, так і за її межами.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проведено дослідження економічної сутності поняття "зовнішньоекономічна діяльність" на основі аналізу нормативно-правової та довідкової літератури. В ході дослідження виявлено, що в законодавчих документах України існує невідповідність трактування даної категорії. Запропоновано внести зміни до Господарського кодексу в частині приведення його у відповідність із спеціальним законом "Про ЗЕД" щодо розуміння досліджуваного поняття. В довідковій літературі також не існує єдиного розуміння зовнішньоекономічної діяльності. На підставі проведеного аналізу узагальнено та систематизовано різні підходи до розуміння поняття "зовнішньоекономічна діяльність" і запропоновано під даною категорією розуміти діяльність суб'єктів зовнішньоекономічних відносин, яка пов'язана із здійсненням різноманітних видів даної господарської діяльності та має місце як на території України, так і за її межами.

Список використаної літератури:

1. Большой экономический словарь / под ред. А.Н. Азрилияна. 4-е изд. доп. и перераб. – М.: Институт новой экономики, 1999. – 1248 с. 2. Бухгалтерський словник / за

ред. проф. Ф.Ф. Бутинця. – Житомир: ПП "Рута", 2001. – 224 с. 3. Господарський Кодекс України від 16 січня 2003 року № 436-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=436-15> 4. Економічна енциклопедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://slovopedia.org.ua/38/53399/379774.html> 5. Економічний тлумачний словник. Понятійна база законодавства України у сфері економіки // Гордієнко Д.Д. – К.: КНТ, 2006. – 308 с. 6. *Завадський Й.С., Осовська Г.В., Юшкевич О.О.* Словник економічних термінів: менеджмент, маркетинг, підприємництво: навчально-методичний посібник. – Житомир: ЖІТІ, 1999. – 444 с. 7. *Загородній А.Г., Вознюк Г.Л.* Зовнішньоекономічна діяльність: термінологічний словник. – К.: Кондор, 2007. – 168 с. 8. *Загородній А.Г., Вознюк Г.Л.* Зовнішньоекономічна діяльність: термінологічний словник. – К.: Кондор, 2007. – 168 с. 9. Закон Республіки Беларусь 25 ноября 2004 г. № 347-З "О государственном регулировании внешнеторговой деятельности" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pravo.by/WEBNPA/text.asp?RN=h10400347> 10. ЗУ "Про ЗЕД" від 16 квітня 1991 року № 959-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=959-12> 11. *Краткий внешнеэкономический словарь-справочник / под ред. В.Е. Рыбалкина.* – [2-е изд., перераб. и доп.]. – М.: Международные отношения, 1991. – 256 с. 12. *Мартиненко А.* Проблеми визначення поняття "зовнішньоекономічна діяльність" / Артур Мартиненко [Електронний ресурс] // Юридична газета. – 2005. – №10(46). – Режим доступу: <http://www.yur-gazeta.com/oarticle/1540/> 13. *Мочерний С.В., Ларіна Я.С., Устинко О.А., Юрій С.І.* Економічний енциклопедичний словник: у 2 т. Т. 1 / За ред. С.В. Мочерного. – Львів: Світ, 2005. – 616 с. 14. *Райзберг Б.А., Лозовский Л.Ш., Стародубцева Е.Б.* Современный экономический словарь. – М.: ИНФРА-М, 1996. – 496 с. 15. Федеральный закон от 13 октября 1995 г. N 157-ФЗ "О государственном регулировании внешнеторговой деятельности" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://femida.info/12/fzogrmt001.htm>

ВЕНЦЕЛЬ Віктор Тарасович – здобувач Житомирського державного технологічного університету